

Hodila sem v nemško šolo

Prva leta sem s starši preživela na Murovi, v najemniškem stanovanju »Pr Jasnc« nad cerkvijo. Oče je delal na železnici kot vzdrževalec prog, mati je doma skrbela zame in za dve leti starejšega brata Francija. Še vedno se spominjam naše selitve na Pejce sredi zime. Na gosto je snežilo. Vse ulice in strehe hiš je pokrivala bela odeja. Snega je bilo do kolen. Oče je kot prvi rezal gaz čez zasnežene travnike in skozi gozd proti Pejcam. Velik nahrbtnik na rami in torbi v rokah so ga spremenili v mogočno lokomotivo, ki trudoma sopiha skozi zasneženo pustinjo in vleče vagona za seboj. Očetu je sledila mati, otovorjena z nahrbtnikom in culami. Tudi midva z bratom sva svoje stvari nosila v culi. Mati me je pogosto prijemala za roko, da nisem zaostajala pri hoji. Tiho smo se pomikali v hrib, se večkrat na kratko ustavili, da smo si oddahnili in da sta nama starša namenila nekaj spodbudnih besed.

Vso pot sem mislila na novo hiško, ki naj bi bila lepa in udobna: »V topli kuhinji bo dišalo kosilo, ob peči si bomo lahko ogreli premrle roke.« Ko smo končno priganili in odprli vrata naše hiške, je iz nje zavel mraz. Med deskami so se svetile špranje, skozi nje sta se plazila hlad in veter. Kurjenje peči ni pregnalo mraza, toplo je bilo le blizu peči. Zeblo nas je še nekaj let, dokler oče ni hiške obzidal. Če smo se zaradi tega jezili, nas je oče tolažil z besedami: »Samo da je glava pod streho, rit pa je lahko zunaj.« Barako na robu gozda je oče pred vselitvijo na hitro zbil iz desk in brun, zato je bila bolj podobna drvarnici. Prostor zanjo je dobil na up od lastnika Jaka, ki je živel v bližnji baraki. Ker je bila hiška naša, smo v njej lahko živeli brez strahu, da bi nas iz nje spodili. Z leti jo je oče dogradil, da je postala bolj prijetna za bivanje. Dobili smo še hišno številko 1 in se v njej resnično počutili doma.

Tisto jesen je začel brat obiskovati šolo in iz nje prinašati zanimive novice. Pripovedoval mi je o svetu, ki se je močno razlikoval od mojega življenja na robu gozda. Vse bolj sem postajala radovedna. Ker sem se tudi sama želela naučiti brati, pisati in računati, sem mami tečnarila toliko časa, da me je iz obupa, kot šestletno deklico, odpeljala k učiteljici Mežekovi. Na mamino presenečenje me je učiteljica predčasno sprejela v prvi razred. Tako sem začela z bratom, tretješolcem, vsak dan pešačiti s Pejc v šolo in nazaj. Rada sem hodila v šolo, rada sem imela učiteljico in ona mene, začela sem spoznavati svet in se trudila biti dobra učenka.

Takrat se je šola v stavbi današnje gimnazije delila v štirirazredno nižjo in štirirazredno višjo narodno šolo. Nižja narodna šola je bila obvezna za vse otroke, njeni glavni predmeti pa so bili: verouk, matematika, slovenščina, spoznavanje narave in ročna dela. Veliko učencev, vsaj deset odstotkov, je ponavljalo razred zaradi negativne ocene. Še posebej zahtevni so bili duhovniki, ki so poučevali verouk. Razredi so bili ločeni v deške in dekliške. V našem razredu je bilo 40 deklet. Po končani nižji narodni šoli smo se lahko odločili za nadaljevanje v višji narodni šoli ali pa v meščanski šoli. Sama sem se odločila za meščansko šolo, ki je bila v stavbi nekdanje nemške šole, ki še stoji na Cesti železarjev 5 (po letu 1945 je bila v njej nekaj časa šola, danes pa kemična čistilnica). Meščanska šola je imela status nižje srednje šole, programsko je bila zahtevnejša in je dajala bolj poglobljeno znanje kot višja narodna šola. Učence je pripravljala za obrtne in tehnične poklice, za trgovce in za višje srednje strokovne šole. Leta 1935 se je preimenovala v Državno meščansko šolo dr. Franceta Prešerna. Tudi v meščanski šoli je bilo v našem razredu okoli 40 učenk, večinoma z Jesenic, vendar tudi iz drugih gorenjskih krajev. Še vedno so nas ločevali po spolu, in sicer v štiri paralelke (dve deški in dve dekliški). V prvem razredu smo imeli naslednje učne predmete: slovenščino, pisanje, srbohrvaščino, nemščino, računstvo, risanje (geometrijo), zemljepis, prirodopis, petje, verouk, ročna dela in telovadbo. Pouk je bil dopoldan.

Že v prvem razredu nas je doletela vojna. 11. aprila 1941 je Jesenice zasedla italijanska vojska. Na otroke so močan vtis naredili vojaki in njihovi tanki. Odrasli so naprej hodili na delo, otroci pa v šolo. Večje spremembe so se začele 19. aprila, ko so oblast prevzeli nemški vojaki. Jesenice so takoj preimenovali v Assling, vse slovenske napise trgovin in ustanov so že v nekaj dneh zamenjali z nemškimi, na javnih mestih in v uradih se je moralo govoriti nemško. Za nakup živil v trgovinah so uvedli karte. Glede na delo, ki so ga opravljali, so dobivali Jeseničani različne karte: težke karte (za delavce, ki so opravljali fizično težka dela), srednje karte in lahke karte za otroke in gospodinje. Ker so bile trgovine večinoma prazne, nove zaloge živil pa so dajali na karte, so bile pred njimi dolge vrste čakajočih. Ko je živil zmanjkalo, je bilo tudi čakanje zaman. Velikokrat sem stala v vrsti že pred poukom in čakala mamu, ki me je zamenjala še pred odprtjem trgovine. V začetku, ko kart še ni bilo, so Nemci pred Jelenom v javni kuhinji v kotlih kuhali za lačne prebivalce. Hrano, ki jo je bilo za vse dovolj, smo šli iskat s svojo posodo.

Nemci so takoj zaprli vse slovenske šole, zavedne učitelje pa kmalu izgnali v Srbijo. Zgradbo narodne šole je zasedla vojska, ki je uničila šolsko imovino in požgala tudi dokumentacijo šole. Po mesecu dni okupacije so v meščanski šoli odprli nemško šolo, kamor smo morali k pouku v nemškem jeziku vsi šoloobvezni otroci. Samo prva dva dneva je bil v razredu prisoten tolmač, da je učitelju predstavil učence, nam pa pravila obnašanja. Učitelje, ki so vodili šolo in pouk, so vojaki pripeljali s Koroške, Salzburškega in Tirolske. Nihče ni govoril slovensko, otroci pa smo tudi med seboj smeli govoriti le nemško. Ker sem se hitro in dobro naučila nemško, so me domači in znanci uporabili za tolmačko v uradnih zadevah in pri stikih z Nemci.

V razredu nas je bilo malo čez 20 učencev. Učiteljica je bila prijazna in nič stroga, tako da sva se dobro razumeli skozi vsa leta okupacije. Pouk je bil od ponedeljka do sobote. Prišel se je ob osmi uri, za čas kosila pa smo bili že doma. Poleg nemščine, ki je bila na urniku vsak dan, smo se učili še matematiko, zemljepis in nemško zgodovino. Ni pa bilo naravoslovnih predmetov in verouka, saj so nam zaradi ponemčevanja več govorili o tem, da smo Slovenci v resnici germanski narod s slovanskim jezikom, ki je bil stoletja bolj povezan z Avstrijci in Nemci. Seznanjali so nas z uspehi nemških enot na bojnih poljih ter nas ščuvali proti partizanom, ki so jih prikazovali kot bandite, ki kradejo in uničujejo premoženje ter napadajo in ubijajo dobre ljudi.

Sovraštvo do okupatorjev je v meni raslo z vsakim novim dnevom. Očeta so poslali delat na železnico v Nemčijo, v Duisburg, od koder se je vrnil šele po koncu vojne. Čeprav je bilo življenje brez očeta težko, pa nas je verjetno njegova zaposlitev obvarovala pred strogo kontrolo in izselitvijo. Pri nas na Pejcah so bili partizani stalni gostje, mi pa njihov vir informacij in oskrbe. Zato smo bili v stalnem strahu, kdaj nas bo kdo izdal Nemcem, ki bi nas zagrabili, zasliševali in zaprli. Delali so preiskave, a niso našli nič oprijemljivega. Včasih se je zgodilo, da so partizani pobegnili tik pred prihodom Nemcev. Mama me je ves čas opozarjala, naj v šoli in s prijatelji nič ne govorim o tem. Teror se je krepil, družine so izganjali v Srbijo in taborišča, streljali so talce, mladeniče pošiljali v nemško vojsko. Leta 1944 so na delovnem mestu v železarni prijeli brata, ker je bil izdan. Kot petnajstletnika so ga odpeljali v mladinsko taborišče Bodensee, od koder se je na srečo po vojni vrnil.

Po osvoboditvi sem iz mržnje do nemštva pokurila vse šolske zvezke, tudi nemško nisem hotela govoriti. Ko pa sem izvedela, da mi nemških spričeval ne bodo priznali,

sem skurila še ta in se zaposlila. Denar smo potrebovali, da smo lahko preživeli. Osnovno in srednjo šolo sem končala ob delu.

*Razglednica z motivom nemške šole na Jesenicah, poslana leta 1908.
(last Dušana Prešerna)*